

DESCOPERIRI APARTINÂND FEUDALISMULUI TIMPURIU LA TĂRTĂRIA (JUD. ALBA)

Localitatea Tărtăria este cunoscută în literatura de specialitate mai ales prin descoperirile făcute în punctul "Gura Luncii", - un promontoriu situat pe Valea Mureșului, în imediata apropiere a Haltei Tărtăria.

Lucrările de nivelare a terenului efectuate între anii 1940-1942, pentru construirea șoselei naționale, au permis identificarea așezării respective de către Marton Roska¹. În anii 1942 și 1943, Institutul de studii clasice al Universității din Cluj-Sibiu a întreprins primele cercetări arheologice sistematice, sub conducerea profesorului Kurt Horedt². Din raportul preliminar al cercetării respective reiese existența mai multor nivele neo- eneolitice, succedate stratigrafic de un nivel Coțofeni "prin care se încheie din punct de vedere cultural și cronologic stațiunea"³. În continuarea articolului sunt semnalate alte câteva descoperiri arheologice, făcute în imediata apropiere a stațiunii de la "Gura Luncii", descoperiri care se rezumă la: o necropolă cu morminte de inhumație chircită, materiale hallstattiene și o pereche de pinteni de fier⁴.

Considerarea necropolei de la Tărtăria ca făcând parte din rândul descoperirilor care au aparținut, probabil, bulgarilor de la Nord de Dunăre, din secolele IX-X⁵, în prezent, nu mai poate fi susținută. Practic, ne aflăm în fața unei necropole din care se cunosc cinci morminte de inhumație, în poziție chircită, însoțite de patru vase prevăzute cu torți și butoni, aparținând culturii Noua⁶.

Perechea de pinteni, caracterizați prin prezența spinelui și a plăcuțelor de fier prinse cu nituri (fig.1), a fost datată în secolele IX-X, având analogii în arealul carolingian târziu⁷, fiind puși în legătură cu așezarea slavilor de la "Șeligrad" și cu cimitirul corespunzător lor de lângă malul Mureșului⁸. Acest fapt a dus la includerea Tărtăriei în rândul localităților unde s-au făcut descoperiri ce au aparținut voievodatului de influență slavă din jurul Albei⁹.

Descoperirea ulterioară a unor pinteni de tip "carolingian", unul de fier păstrat fragmentar la Breaza (Făgăraș) și datat cel mai probabil în secolul al IX-lea¹⁰, precum și a altor doi pinteni de fier, dar placați pe întreaga suprafață cu foiță de aur, la Dăbâca, datați tot în secolul al IX-lea¹¹, permite datarea perechii de pinteni de la Tărtăria în aceeași perioadă¹², fiind vorba de tipul A3 după tipologia propusă de

¹ M. Roska, *Erdély régészeti repertórium*, Cluj, 1942, p.21, nr.77.

² K. Horedt, *Săpături privitoare la epoca neo- și eneolitică*, în *Apulum*, III, 1949, p.44-57.

³ *Ibidem*, p.54.

⁴ *Ibidem*, p.55-57.

⁵ M. Comșa, *Die bulgarische Herrschaft nördlich der Donau während des IX. und X. J.H.*, în *Dacia*, IV, 1960, pl.7, p.421, nr.107.

⁶ I. Andrișoiu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua în sud-vestul Transilvaniei*, în *Thraco-Dacica*, VII, 1986, p.31-35.

⁷ K. Horedt, *Voievodatul de la Bălgrad*, în *SCIV*, V, 3-4, 1954, p.496-497; idem, *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*, Bukarest, 1958, p.113 și 115, fig.33; idem, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986, p.80, fig.34/1,2; idem, *Das frühmittelalterliche Siebenbürgen*, Innsbruck, p.74, fig.31/1,2; Al. Madgearu, *Pinteni datat în secolele VIII-IX, descoperiți în jumătatea de sud a Transilvaniei*, în *Mousaios*, IV/1, 1994, p.154, 158-160, fig.2/1.

⁸ Horedt, *Săpături...*, p.57.

⁹ Idem, *Voievodatul...*, p.479, fig.6.

¹⁰ Th. Năgler, *Cercetările din cetatea de la Breaza (Făgăraș)*, în *StComBruc.*, XIV, 1969, p.100-101, fig.6/2,2; idem, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1981, p.137.

¹¹ Șt. Pascu, M. Rusu și colab., *Cetatea Dăbâca*, în *ActaMN*, V, 1968, p.177-178.

¹² Radu Heitel propunea datarea perechii de pinteni de la Tărtăria în a doua jumătate a secolului al IX-lea, fără a aduce suficiente argumente în această privință (în *SCIII*, 34, 2, 1983, p.107); în acest sens vezi și Al. Madgearu, *op.cit.*, p.154.

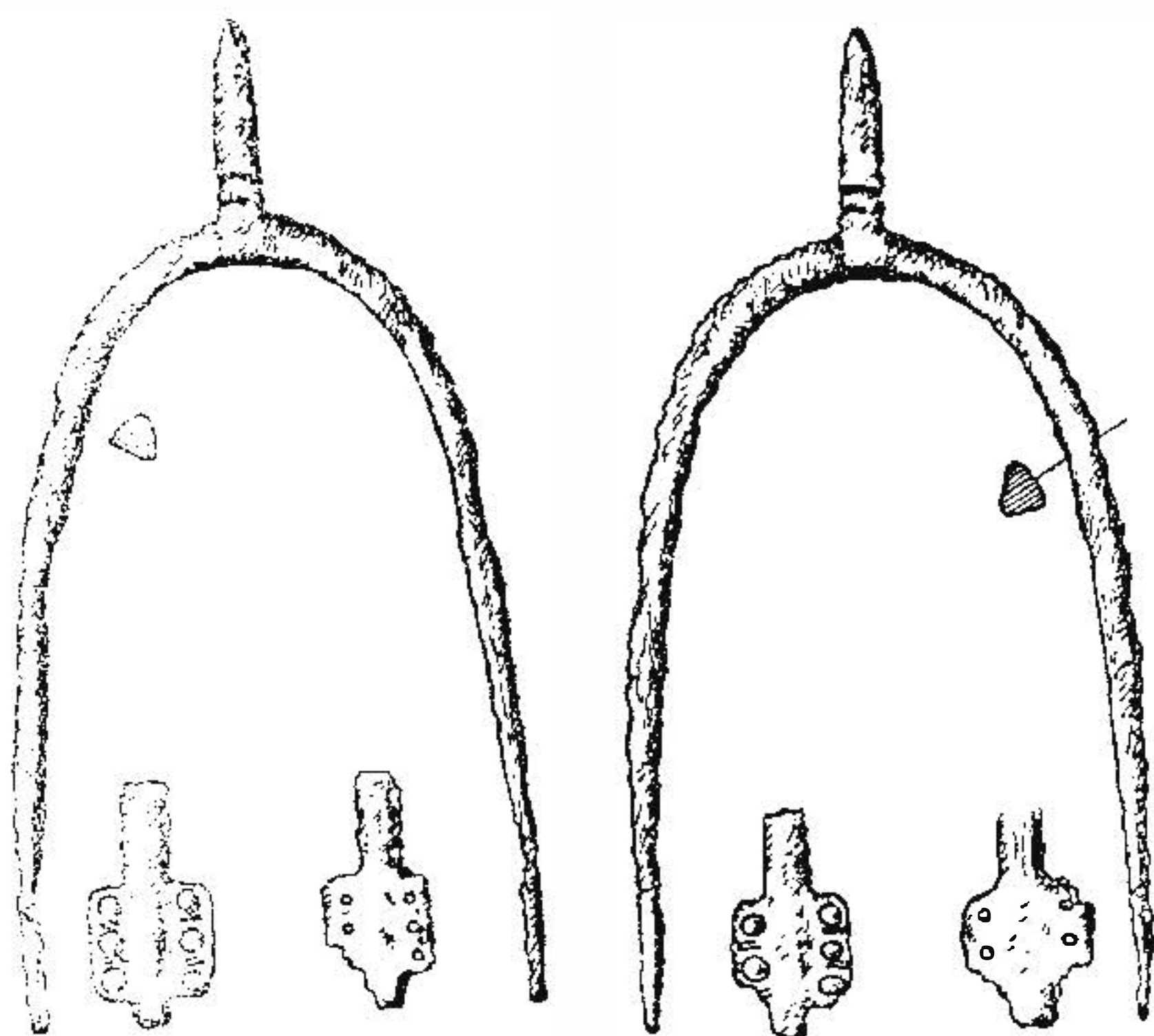

Fig. 1. Pintenii de fier descoperiți la Tărtăria (apud K. Horedt)

fragmentară. Toate fragmentele ceramice descoperite aparțin categoriei uzuale, fiind lucrate la roată cu învârtire medie. Pasta, compactă, conține ca degresant nisip cu bob mic și mijlociu, uneori și mici pietricele.

Ca tipuri de vase întâlnim: oala-borcan și căldarea de lut. Cea mai mare parte a fragmentelor descoperite aparțin primului tip. Arderea este completă, rezultând o culoare cenușiu-vineție în exterior. Buza este răsfrântă în afară, fiind prevăzută pe margine cu o ușoară adâncitură. Gâtul scurt, bine arcuit, este succedat de un umăr proeminent. Spre fund, peretele vasului se îngroașă treptat (fig. 2).

Motivele ornamentale constau din incizii. Predomină decorul sub forma unor linii incizate orizontal, simple sau grupate în registre, mai rar decorul în val.

Al doilea tip de vas este reprezentat de căldarea de lut. În urma arderii, pasta prezintă o culoare care variază de la negru la cenușiu, în exterior, având în cele mai multe cazuri, un aspect maroniu. Gura vasului, larg deschisă, are buza îngroșată, trasă spre exterior, dar și spre interior, fiind prevăzută cu patru perforații verticale, grupate câte două, dispuse simetric. Peretele vasului coboară ușor oblic, vasul având un fund puternic bombat (fig. 3-4).

Descoperirea unei astfel de căldări de lut, întregibilă, este în măsură să ne ofere o imagine mai completă asupra acestui tip de vas. Diametrul gurii vasului este de 32 cm, iar diametrul găurii de prindere de 1,2 cm. Peretele, înalt de 7,8 cm, coboară ușor oblic spre exterior, fiind prevăzută cu o adâncitură orizontală lată de 0,6 cm. Pe peretele exterior vasul a fost decorat cu 2-3 linii incizate separat sub formă de val, dar care se întretaie între ele, fiind executate cu vârful bont al unui bețișor (fig. 4).

Demersul prezentării impune o imagine de ansamblu asupra descoperirilor medievale timpurii din Transilvania. Primul care acordă importanță acestor vestigii este Kurt Horedt, care încadrează materialul respectiv în faza IV a ceramicii slave (1100-1200), ceea ce trece spre ceramica medievală

Al. Ruttkay¹³.

Cercetările arheologice din anul 1961, întreprinse de către Nicolae Vlăsa, în așezarea de la Tărtăria-"Gura Luncii", au surprins stratigrafic patru nivele, ultimul aparținând culturii Coțofeni¹⁴. În anul 1989 se reia cercetarea arheologică a sitului de la Tărtăria-"Gura Luncii" de către Muzeul Brukenthal din Sibiu, în colaborare cu Muzeul Unirii din Alba Iulia, sub conducerea lui Iuliu Paul¹⁵. Cu această ocazie a fost surprinsă parțial, o locuință medievală timpurie, în carourile 1-2 ale secțiunii II, la 0,30-0,50 m adâncime¹⁶.

Materialul arheologic recoltat din această locuință constă doar din ceramică, păstrată în stare

¹³ Al. Ruttkay. *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zum ersten Hälfte* SlovArch., 24, 1976, p. 346-347, fig. 72.

¹⁴ N. Vlăsa, *Neoliticul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1976, p. 30.

¹⁵ Aducem și pe această cale mulțumiri d-lui I. Paul și d-lui H. Ciugudean pentru informația și materialul pus la dispoziție.

¹⁶ Până în prezent nu am ajuns în posesia unui plan și al coloanei stratigrafice privitoare la locuința respectivă.

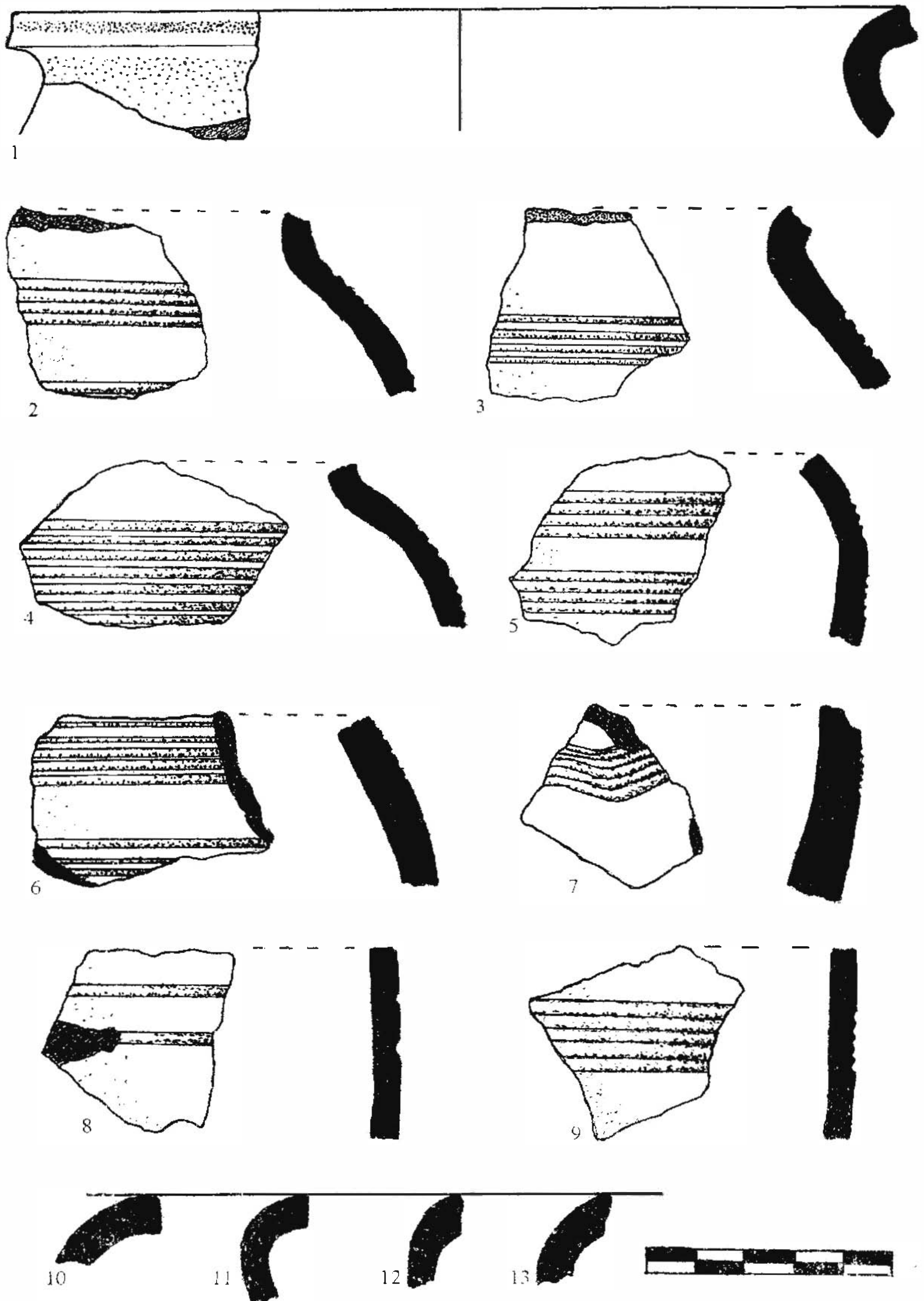

Fig.2. Tărtăria-"Gura Luncii". Fragmente ceramice provenind de la vase borcan (2,3,7-9,12 din locuință; 1,4-6,10,11,13 din periegheze).

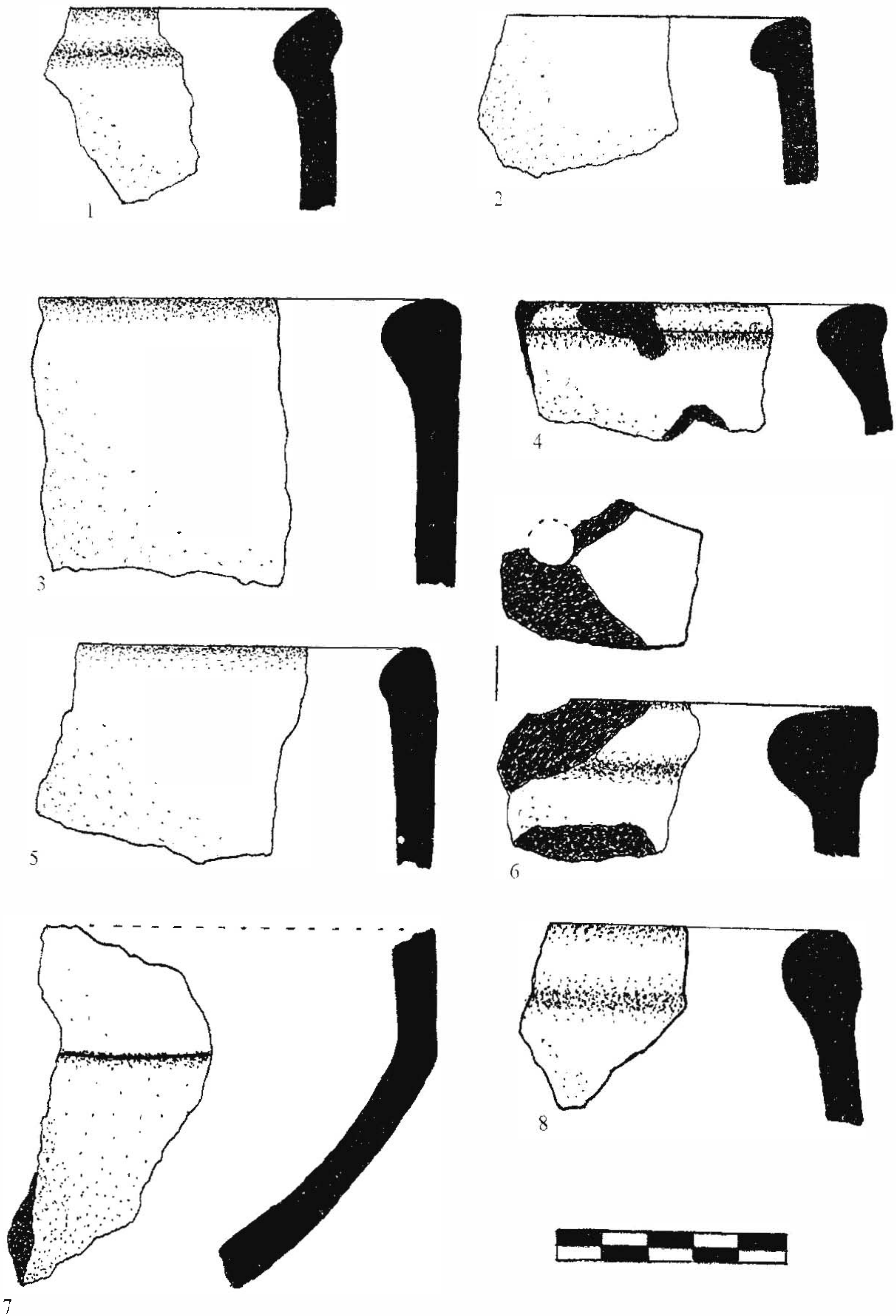

Fig.3. Tărtăria-"Gura Luncii". Fragmente de la căldări de lut (1,2 din locuință; 3-8 din periegeze).

propriu-zisă¹⁷. Săpăturile efectuate la Ciugud¹⁸ au dus la preluarea denumirii aşezării respective pentru descoperirile medievale timpurii din zona centrală și sudică a Transilvaniei. Ulterior s-a dovedit că "ceramica de tip Ciugud" nu ilustrează o "cultură arheologică", ci este larg răspândită și în alte părți ale Transilvaniei sau în teritoriile românești extracarpătice¹⁹.

Prezența căldărilor de lut în aproape toate aşezările ce se datează în această perioadă a îndemnat pe unii cercetători să le studieze în raport cu realitățile etno-demografice. Ulterior, s-a arătat, pe bună dreptate, că atât timp cât arheologic nu se poate separa în mod convingător inventarul caracteristic pecenegilor și ungurilor, iar căldările de lut sunt datate pe intervale mari, de peste un secol, nu se pot face mai ales pe baza acestor ultime materiale arheologice amintite deosebiri etnice precise pe teritoriul Transilvaniei²⁰.

Lipsa unor aşezări sătești²¹ dezvelite integral prin săpături metodice, face ca discuția din domeniul arheologiei satului transilvănean al secolelor XI-XIII să se ducă deocamdată mai ales pe temeiul ceramicii²².

Materialul ceramic de la Tărtăria își găsește analogii în rândul descoperirilor medievale timpurii din zona imediat apropiată: Vințu de Jos²³, Blandiana²⁴, Alba Iulia²⁵, Deva²⁶, Aurel Vlaicu²⁷, Sebeș²⁸, Petrești²⁹, Tâmpa³⁰, Daia Română³¹, Cristurul Secuiesc³² etc. Ca o particularitate pentru oalele-borcan de la Tărtăria, menționăm lipsa din zona umerilor a decorului executat cu unghia, bețișorul sau cu un alt instrument ascuțit; motive care apar frecvent pe fragmentele ceramice de vas-borcan descoperite în aşezările amintite mai sus.

Căldări de lut ornamentate pe peretele vasului, în exterior, se cunosc pe teritoriul Transilvaniei

¹⁷ K. Horedt, *Ceramica slavă în Transilvania*, în *SCIV*, II. 2. 1951, p.189-233.

¹⁸ I. Berciu, *Descoperiri din epoca feudală timpurie în raionul Alba Iulia*, în *MCA*, IV, 1957, p.350-357.

¹⁹ R. Popa, *La începutul evului mediu românesc: Ţara Haieşului*, Bucureşti, 1988, p.66, nota 100; vezi mai recent N.M. Simina, *Despre "cultura Ciugud"*, în *BCSS*, I. 1995, p.109-119.

²⁰ A. Luckács, *Observații privind răspândirea căldărilor de lut pe teritoriul României*, în *SCIVA*, 35. IV. 1984, p.324.

²¹ Prin cercetarea arheologică a satului medieval trebuie avute în vedere nu numai vetrele de sat ci și o seamă de complexe de viațuire - necropola sau necropole, biserica, fortificația etc - fără de care valoarea rezultatelor obținute ar fi considerabil diminuate (cf. R. Popa, *Probleme de metodă a cercetării arheologice a satului medieval românesc*, în *SCIV*, 30. IV. 1979, p.556-557).

²² R. Popa, *op.cit.*, p.67.

²³ Th. Năgler, *Vințu de Jos în feudalismul timpuriu*, în *Apulum*, VIII, 1971, p.33-37; N.M. Simina, *Contribuții la cunoașterea feudalismului timpuriu pe teritoriul comunei Vințu de Jos (jud. Alba)*, în *ActaMN*, 32/1. 1995, p.475, fig.3-7.

²⁴ K. Horedt, *Die Ansiedlung von Blandiana, Rayon Orăștie*, 1966, p.272, fig.11, nr.12-13; Gh. Anghel, H. Ciugudean, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Blandiana (jud. Alba)*, în *Apulum*, XXIV, 1987, p.189, fig.6, nr.6,7 și 9.

²⁵ Gh. Anghel, *Noi descoperiri arheologice în legătură cu așezarea feudală timpurie de la Alba Iulia*, în *Apulum*, VII/1. 1968, p.471-480.

²⁶ L. Mărghitan, *Cercetări arheologice pe vatra orașului Deva*, Deva, 1971, p.67-68, fig.43.

²⁷ K. Horedt, *Ceramica slavă...*, p.191, nr.4, pl.XII/1.

²⁸ *Ibidem*, p.203, pl.XII/3-4,6

²⁹ *Ibidem*, p.201, pl.XIII/12.

³⁰ I. Andrițoiu, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Hunedoara*, în *Sargeția*, XIV, 1979, p.28, nr.36.

³¹ D. Popa, pl.B.

³² Benkő Elek, *A középkori Keresztúr-szék topográfiaja*, Budapest, 1992, fig.22, pl.28, 29/1-13.

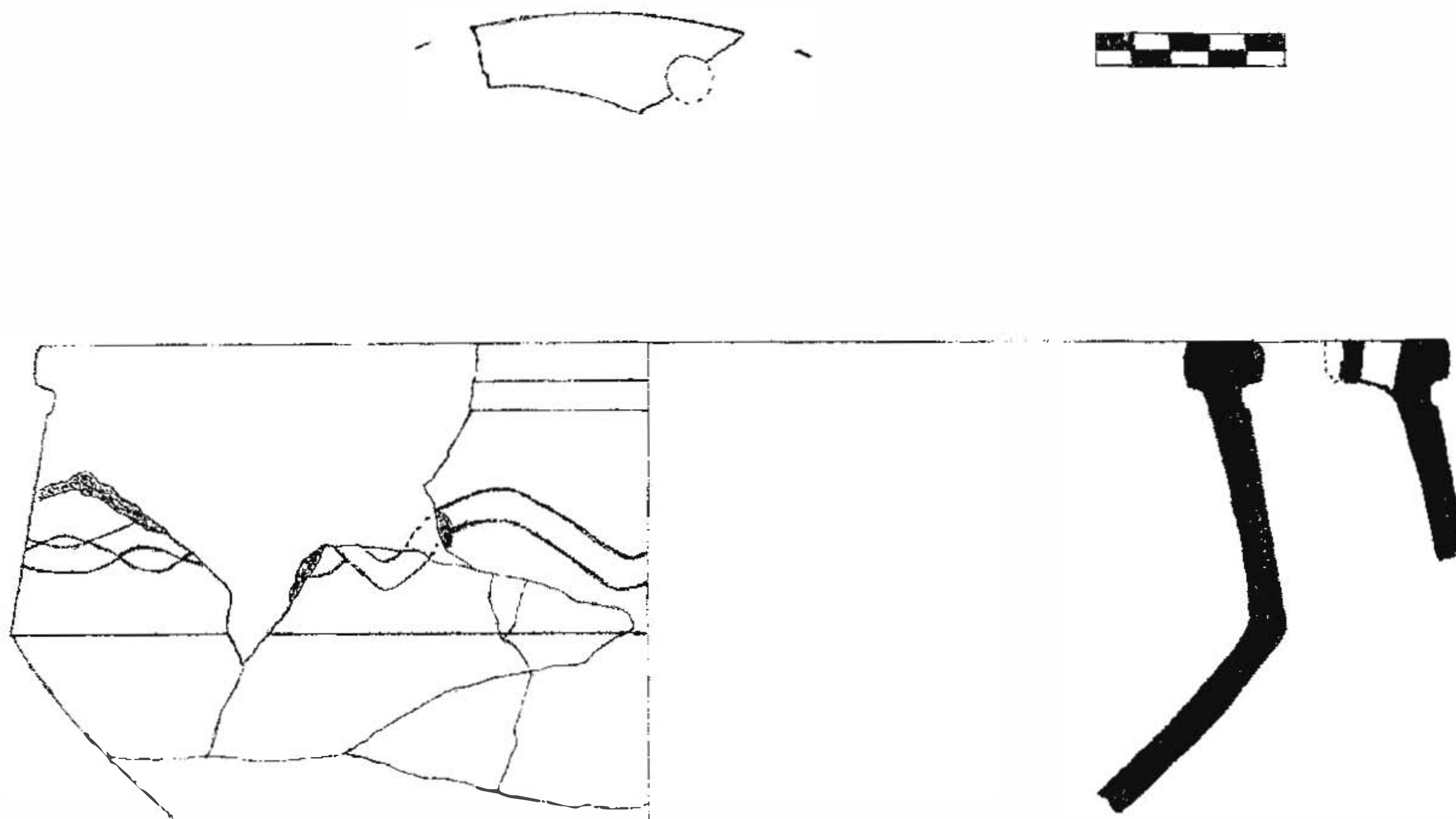

Fig.4. Tărtăria-„Gura Luncii”. Căldare de lut din locuința feudal-timpurie

la: Ungra³³, Morești³⁴, Cristuru Secuiesc³⁵, Lechința de Mureș³⁶, Iernut³⁷, Bulci³⁸, Sănnicolau de Beiuș³⁹ etc; precum și în spațiul extracarpatic: Capidava⁴⁰, Dridu-„Fierbinți”⁴¹, Coconi⁴², Tîrgșor⁴³ etc; pentru ca pe teritoriul Moldovei să predomine cele prevăzute cu elemente decorative, pe jumătatea superioară a pereților⁴⁴.

Ca formă, căldarea de lut de la Tărtăria își găsește cea mai apropiată analogie la Streisângeorgiu, unde s-a descoperit, în altarul bisericii, o piesă similară, dar neornamentată, datată la sfârșitul secolului al XI-lea - mijlocul secolului al XII-lea⁴⁵.

³³ R. Popa, R. Ștefănescu, Șantierul arheologic de la Ungra (jud. Brașov), în *MCA*, XIV, Tulcea, 1980, p.496-504.

³⁴ K. Horedt, *Buckteller und Tonkessel in Morești*, în *SlovArch.*, 26, 1978, 1, p.65, fig.5/1; idcm. *Siebenbürgen im...*, p.143, fig.58/1.

³⁵ Benkő Elek, *op.cit.*, pl. 28/11.

³⁶ Șantierul „Așezări slave în regiunile Mureș și Cluj”, în *SCIV*, III, 1952, p.325, fig.VIII/8-9.

³⁷ N. Vlăsa, M. Rusu, D. Protasc, K. Horedt, *Săpăturile arheologice de la Iernut*, în *ActaMN*, III, 1966, p.403.

³⁸ Șt Ferenczi, M. Barbu, *Cercetări arheologice de la Bulci și împrejurimi*, în *Ziridava*, X, 1978, p.76, fig.3.

³⁹ R. Popa, N. Chidioșan, A. Lukács, *O reședință feudală din secolele XI-XII la Sănnicolau de Beiuș, pe Crișul Negru (jud. Bihor)*, în *RMM-MIA*, nr.2, 1984, p.32, fig.12/a.

⁴⁰ Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava*, vol.I, București, 1958, p.210, pl.XXVIII.

⁴¹ Informație amabilă Adrian Ioniță.

⁴² N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân*, București, 1972, p.29, fig.9/2-4, vezi și nota 42; V. Spinei, *Die Tonkessel aus dem Karpaten-Dnestr-Raum*, în *Der Keramik der Saltovo-Majaki Kultur und ihrer Varianten*, p.328, fig.2/1-3.

⁴³ Anca Păunescu, *Căldări de lut cu torți interioare descoperite la Tîrgșor, județul Prahova*, în *CA*, II, p.305-308, fig.1/3; V. Spinei, *op.cit.*, p.328, fig.2/8.

⁴⁴ V. Spinei, *Considerații cu privire la populația locală din zona centrală și meridională a Moldovei în secolele XI-XII*, în *CI*, XII-XIII, 1981-1982, p.182.

⁴⁵ R. Popa, *Streisângeorgiu. Mărturiu de istorie românească din secolele XI-XIV în sudul Transilvaniei*, în *RMM-MIA*, 1978, 1, p.31, fig.14/b.

Cu ocazia unor periegeze întreprinse în cadrul așezării de la Tărtăria s-a constatat, pe baza fragmentelor ceramice recoltate, că locuirea medievală timpurie ocupă partea inferioară a terasei, respectiv cea din imediata apropiere a rambleului căii ferate.

Așezarea medievală de la Tărtăria se înscrie în rândul celor ce se înșiră de-a lungul Mureșului, într-o zonă în care s-a înregistrat de-a lungul timpului o mare concentrare de efectiv demografic. Stadiul actual al cercetării privind perioada medievală timpurie din Transilvania nu lasă să se întrevadă, pentru vestigiile medievale de la Tărtăria, vreo atribuire etnică precisă.

Locuirea medievală timpurie de la Tărtăria se datează în secolul al XII-lea, eventual începutul secolului al XIII-lea. Investigarea în viitor a sitului arheologic de la Tărtăria trebuie să aibe în vedere și prezența acestor vestigii medievale timpurii.

NICOLAE-MARCEL SIMINA
Universitatea "1 Decembrie 1918"
Alba Iulia

FRÜHMITTELALTERLICHE ENTDECKUNGEN IN TÄRTĂRIA (KREIS ALBA)

ZUSAMMENFASSUNG

Die Ortschaft Tărtăria ist in der Fachliteratur hauptsächlich durch die Entdeckungen aus dem Punkt "Gura Luncii" bekannt. In der Nähe dieser Station wurde eine Nekropole mit Hockergräbern, wie auch ein paar Eisensporen entdeckt. Heute kann man sagen, daß die Nekropole nicht dem Frühmittelalter - wie es in einer Zeit angenommen wurde - sondern der Bronzezeit, der Noua Kultur angehört. Über die Eisensporen besitzen wir viele bibliographische Erwähnungen. Sie sind im 19. Jh. datiert worden, genau wie die Eisensporenentdeckungen von Dăbâca und Breaza. Der Eisenspor aus Tărtăria gehört dem Typ A3 nach der Typologie, die von Al. Ruttkay vorgeschlagen wurde.

Bei den Forschungen, die im Jahre 1989 von Iuliu Paul bei Tărtăria-"Gura Luncii" durchgeführt wurden, ist in den Karos 1-2 der zweiten Sektion in 0,30-0,50 m. Tiefe eine frühmittelalterliche Wohnung zum Vorschein getreten. Das archäologische Material, das aus dieser Wohnung geerntet wurde, besteht nur aus Keramik, in fragmentarem Zustand. Wir begegnen hier Gefäßtypen wie Glstopf und Lehmkessel. Ein Bild über die Lehmkessel aus Tărtăria wird uns von so einem Gefäß angeboten, das auf der Außenseite mit 3 Wellenlinien, die sich manchmal durchschneiden, dekoriert wurde.

Auf Grund der Analogien des Keramikmaterials (Alba Iulia, Blandiana, Ciugud, Deva, Streisângeorgiu, Vințu de Jos usw.) wird die Ansiedlung aus Tărtăria-"Gura Luncii" im 12. Jahrhundert, oder eventuell am Anfang des 13. Jhs. datiert. Die zukünftige Erforschung des archäologischen Situs aus Tărtăria-"Gura Luncii" muß auch die Anwesenheit dieser frühmittelalterlichen Überreste berücksichtigen.